

УДК 336:711

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ПОБУДОВИ СИСТЕМ СТРАХУВАННЯ ДЕПОЗИТІВ

Наталія Володимирівна ТКАЧЕНКО

д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: tkachenko_n@list.ru

Анотація. У статті розглянуто особливості становлення систем страхування депозитів у зарубіжних країнах, виявлено класифікаційні ознаки поділу таких систем та сформульовано основні тенденції їх розвитку і модернізації.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности становления систем страхования депозитов в зарубежных странах, обнаружено классификационные признаки разделения таких систем и сформулированы основные тенденции их развития и модернизации.

Ключові слова: страхування, банківський депозит, вкладник, гарантійні механізми, захист.

Ключевые слова: страхование, банковский депозит, вкладчик, гарантийные механизмы, защита.

Постановка проблеми. Найбільші світові фінансові кризи, як відомо, найчастіше зароджувалися в банківській сфері. Для стримування масового банкрутства банків, підвищення довіри до банківської системи був створений інструмент, згодом задіяний у банківських системах практично всіх країн світу – страхування банківських депозитів. Варто відмітити, що на початкових етапах таке страхування було спрямовано, перш за все, на захист банківських установ від масового відтоку грошових коштів, а вже пізніше проявилася ще й соціальна значущість такого виду захисту – убезпечення коштів клієнтів банків.

Аналіз особливостей функціонування систем страхування свідчить, що сьогодні не існує єдиної універсальної схеми її побудови. Так, специфіка організації системи страхування депозитів в конкретній країні в багатьом визначається структурою її банківської системи, підходами до організації нагляду, особливостями національного законодавства та ступенем державного регулювання діяльності банківських установ. Разом з тим, в основі дії кожної системи страхування депозитів лежить захист інтересів масового вкладника, тобто інвесторів, які не мають спеціальних знань та можливості для самостійної оцінки ризиків при розміщенні власних коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі представлено значну

кількість наукових праць, присвячених страхуванню депозитів у банківських установах, зокрема праці М. Адамчук, С. Волосович, Ж. Голодова, В. Зимовцев, А. Мельников, О. Печоник, В. Тринчук, та інших. Водночас, незважаючи на нагромаджені наукові здобутки, міжнародна практика побудови систем страхування депозитів в більшості робіт розглядається лише фрагментарно, подальшої активізації досліджень потребують критерії побудови зазначених систем та їх характеристики.

Принципи побудови української системи страхування депозитів свідчать, по-перше, про запозиченість міжнародної практики, а, по-друге, про необхідність сприяння подальшому ефективному розвитку гарантійних механізмів у банківській системі. Окрім того, сьогодні вектор розвитку системи страхування вкладів повинен спрямовуватися на вирішення не лише короткострокових проблем, а й носити превентивний характер, в тому числі з врахуванням кращого зарубіжного досвіду. Тому, дослідження зарубіжного досвіду страхування депозитів дозволяє визначити специфіку існуючих систем та виявити їх особливості з можливістю застосування в українських реаліях.

Метою статті є дослідження особливостей становлення систем страхування депозитів у зарубіжних країнах та основних критеріїв їх побудови.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Перша система страхування депозитів була створена у США в 1929 р. Причинами її запровадження були масове банкрутство кредитних організацій, зростання недовіри населення до банківської системи і, як наслідок, зростання кількості вилучень депозитів із банків. Так, Велика Депресія 1929-1933 рр. призвела до фінансового хаосу в Америці та банкрутству більш 9000 банків [1]. З метою стабілізації ситуації була створена Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC), а у 1934 р. прийнятий Закон «Про федеральне страхування депозитів».

Що стосується FDIC, то вона є державною корпорацією, яка функціонує під наглядом Конгресу та федерального уряду. Початковий капітал корпорації сформований із коштів казначейства і дванадцяти федеральних резервних банків. Корпорація має можливість в екстрених випадках звертатися до казначейства США задля отримання кредиту в розмірі до 500 млрд дол.

Банки зобов'язані вносити до фонду щорічні платежі, при чому FDIC має право підвищувати ставки, в разі необхідності, та знижувати їх. Разом з тим банки, які підконтрольні корпорації, не приймають безпосередньої участі в її управлінні.

Банк, який застрахував у Федеральній корпорації свої депозити, може в будь-який час розі-

рвати з нею відносини. Разом з тим, і корпорація має право виключити із системи страхового захисту банки, що були помічені в здійсненні незаконних або дуже ризикованих операціях.

Об'єктами страхування у Федеральній корпорації страхування депозитів є всі банківські внески, враховуючи гарантійні зобов'язання перед клієнтами. Страхуванню підлягають внески фізичних і юридичних осіб, державних і недержавних організацій.

Крім безпосереднього захисту банківських депозитів, FDIC наділена й іншими широкими повноваженнями. Так, пріоритетними напрямками діяльності FDIC є:

- профілактика банкрутств за рахунок фінансової підтримки нестійких банків;
- реструктуризація дебіторської і кредиторської заборгованості збанкрутілого банку шляхом переводу її до інших банків;
- перевірка банків-нерезидентів, які не є учасниками ФРС;
- участь в контролі та управлінні загальною ситуацією в сфері грошово-кредитного обігу тощо.

До речі, в США розповсюдженими є дві схеми дій у випадку банкрутства або неліквідності банку (рис. 1).

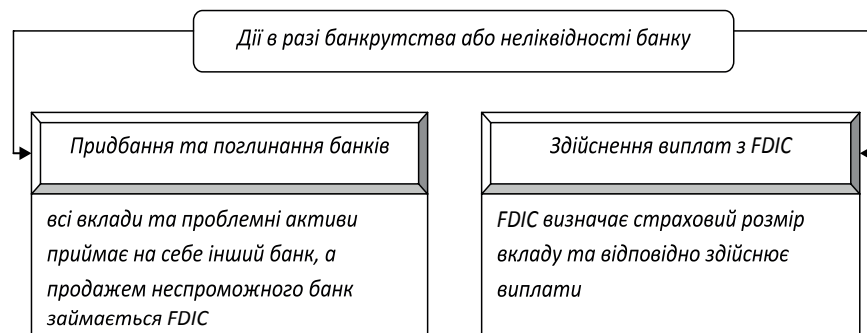

Рис. 1. Варіанти дій у випадку банкрутства або неліквідності банку

Джерело: власна розробка автора

Варто відмітити, що перевагою застосування першої схеми є те, що вкладники, по-перше, не відчують жодних труднощів з отриманням вкладів, а, по-друге, не втрачають внесених коштів. Але, зрозуміло, що такий механізм можливий лише у випадку, якщо знаходиться покупець проблемного банку. В іншому ж разі здійснюються виплати з FDIC в чітко визначеному розмірі.

Другою країною, де була через 30 років реалізована така система, стала Індія. У цій країні у 1962 р. була створена Корпорація із страхування вкладів (FIC). Так само як і в США поштовхом до її створення стало банкрутство банківських установ, зокрема двох крупних банків країни – Laxmi Bank та Palai Central Bank. У 1978 р. ця організація об'єдналася з Корпорацією із гарантування

кредитів, в результаті чого з'явилася Корпорація із страхування вкладів та гарантування кредитів (DICGC).

Корпорація із страхування вкладів підпорядкована Резервному банку Індії, тобто центральному банку країни. Початковий капітал Корпорації повністю сформований за рахунок державних коштів, при цьому за необхідності держава здійснює відповідне його поповнення.

Пізніше аналогічні заходи були проведені й в інших країнах: Норвегії (1961 р.), Індії (1962 р.), Японії (1971 р.), Франції (1980 р.), Великобританії (1982 р.), Німеччини (1982 р.). З 1994 по 1999 роки системи страхування банківських депозитів введені в Чехії, Угорщині, Румунії, Болгарії, Індонезії, Польщі, Казахстані, Україні, Білорусі.

В Японії Корпорація із страхування депозитів створена у 1971 р. Капітал такої корпорації сформований за рахунок однакових внесків від уряду, банку Японії і приватних банків. Варто відмітити, що участь у системі страхування депозитів є обов'язковою для всіх міських банків, валютних, ощадних банків і кредитних кооперативів. Водночас для місцевих відділень іноземних банків система є закритою.

Компенсація вкладникам виплачується лише в тому разі, коли їхні депозити виражені в національній валюті, при цьому максимальна сума компенсації складає 10 млн. йен.

Страхування депозитів у Великобританії проводиться відповідно до Закону про банківську діяльність від 1979 р. Разом з тим, Страховий фонд депозитів британських банків, функціонує з лютого 1982 року, є самостійною юридичною особою та створений відповідного до законодавчої вимоги. В разі необхідності Фонду може надаватися Банком Англії державний кредит в розмірі до 175 млн. фунтів стерлінгів, який банки повинні повернути впродовж 5–10 років.

Фінансову основу діяльності фонду складають вступні внески банків-учасників, величина яких визначається залежно від класу кожного банку (мінімальна сума внеску – 10 тис., а максимальна – 300 тис. фунтів стерлінгів, але не більше 0,3 % від обсягу застрахованих вкладів). Участь банків у фонді є обов'язковою, окрім філіалів іноземних банків, стерлінгові рахунки яких у Великобританії знаходяться під захистом систем, що функціонують у країнах дислокації таких банків. Варто відмітити, що страхуванню підлягають лише внески у фунтах стерлінгів. Величина виплат за банківськими вкладами складає 85 тис. фунтів стерлінгів.

У Франції система страхування депозитів, сформована у 1980 р., свого кінцевого оформлення набула лише в 1990 р. Фонд депозитного страхування управляється французькою асоціацією банків, відповідно йому властивий приватний характер управління. У Фонді беруть участь всі банки, які знаходяться на території країни, враховуючи філії іноземних банків. Фінансовий капітал Фонду формується з внесків банківських установ, розмір яких визначається за спеціальною шкалою з урахуванням обсягу депозитів кожного банку, але не може перевищувати 30 млрд. франків.

Не підлягають страховому захисту депозити зарубіжних відділень французьких банків та міжбанківські депозити, депозитні сертифікати і внески в іноземній валюті. Максимальна сума страхового відшкодування на одного вкладника 200 тис. франків.

Наприкінці 19 ст. кооперативні банки Німеччини створили першу недержавну систему взаємного гарантування вкладів, яка успішно розвивалася і стала основою механізму захисту інтересів вкладників, що діє в Німеччині і нині. Варто відмітити, що в Німеччині система страхування депозитів комерційних банків є ініціативою самих комерційних банків і регулюється Асоціацією німецьких банків.

У Німеччині в середині 1970-х років сформувалися три окремі системи страхування вкладів: для кооперативних, збережних та приватних банків. Усі три системи функціонують в рамках галузевих банківських асоціацій, які управляються від імені своїх членів. У Німеччині 90 % від суми депозиту (але не більше 20 тисяч євро) відшкодовує Державний фонд страхування вкладів.

Поштовхом до формування систем страхування банківських депозитів на об'єднаному ринку Євросоюзу стало прийняття 30 травня 1994 р. Директиви «Про системи гарантування депозитів», відповідно до якої кожна країна Євросоюзу повинна мати одну або декілька систем страхування депозитів. Відповідно жодна фінансово-кредитна установа не мала права приймати вклади, не будучи учасником такої системи.

Як наслідок, до середини 1990-х рр. страхування депозитів існувало, в основному, в країнах з розвиненою економікою, а вже з другої половини 1990-х рр. така система почала запроваджуватися й в країнах, що розвиваються. Підтвердженням активного розповсюдження систем страхування депозитів є такі цифри: в 1974 р. страхування банківських депозитів існувало в

12 країнах, у 1980 р. – 20, 2003 р. – 87, 2014 р. – 113 країнах [2]. Наразі ще 40 країн вивчають або розглядають можливість впровадження системи страхування вкладів.

На початку 90-х років 20 ст. Польща пережила серйозну банківську кризу та період високої інфляції. З метою вирішення проблем банківський сектор був рекапіталізований шляхом приватизації, а національна валюта деномінована. Значною подією того часу стало також створення Банківського гарантійного фонду.

Законом від 14 грудня 1994 р. «Про Банківський гарантійний фонд» було запроваджено систему страхування банківських приватних вкладів. На польський Банківський гарантійний фонд покладено два основних завдання:

- гарантування коштів, розміщених у банках;
- надання фінансової допомоги банкам, які входять до системи гарантування.

У Польщі обов'язкове гарантування (страхування) вкладів доповнюється добровільним. Так, обов'язкова система розповсюджується на: 1) вітчизняні банки з місцезнаходженням на території Польщі; 2) відділення банків, які здійснюють діяльність на території Польщі, з місцезнаходженням в країні, яка не є членом Європейського Союзу, якщо такі банки не є учасниками системи гарантування грошових коштів або, якщо система гарантування, в якій вони беруть участь, не забезпечує рівень гарантування, прийнятий в Польщі. Добровільна система гарантування полягає в організації захисту банківських вкладів зверх суми обов'язкового страхового покриття.

Стосовно надання фінансової допомоги, то Банківський гарантійний фонд може надавати позики, гарантії або поруки на умовах, більш вигідних, ніж зазвичай пропонують банки. При цьому, фінансові ресурси, отримані таким чином, призначаються лише для усунення небезпеки фінансової неспроможності конкретного банку.

В Іспанії існує три окремі фонди: для комерційних банків, для ощадних банків та для кредитних кооперативів. Членство у фондах є добровільним. Фінансування фонду для комерційних банків здійснюється за рахунок щорічних внесків банків-учасників.

У Скандинавських країнах функціонують позитивно виражені схеми страхування депозитів. В Данії існує система у формі приватного незалежного інституту, який фінансується за рахунок банківських внесків. Схемою гарантування Данії охоплюються національні комерційні, ощадні, кооперативні банки та філіали іноземних бан-

ків. У Фінляндії з 1998 р. введений новий порядок гарантування вкладів. Інтереси вкладників захищає фонд гарантування депозитів, де в обов'язковому порядку беруть участь всі банки, які приймають вклади громадян. У системі страхування банківських депозитів Норвегії функціонує два окремих фонди: для комерційних банків, і для ощадних.

На Близькому Сході фонд страхових гарантій по депозитах існує лише у Лівані, який має давню традицію банківської справи. У Кувейті Конституцією встановлені державні гарантії по всіх депозитах за рахунок коштів державного бюджету. Не виражені прямо гарантії застосовуються в Іраку, Йорданії, Омані та Арабських Еміратах.

Варто відмітити, що системи страхування депозитів створюються не лише на гарно розвинених фінансових ринках. Так, створена у 1963 р. Філіппінська Корпорація страхування депозитів за підтримки уряду країни (внесок близько 53 млн. дол.) [3, с. 19] виконує такі основні функції: виплата відшкодування за депозитами; фінансова допомога фінансовим інститутам при угодах купівлі активів та прийняття зобов'язань неспроможних банків; створення брідж-банків для тимчасового переведення до них активів та зобов'язань неспроможних фінансових установ; фінансова допомога проблемним фінансовим інститутам для відновлення їх нормальної діяльності.

Філіппінська Корпорація страхування депозитів відіграла суттєву роль в стабілізації фінансової системи країни, забезпечивши доступ депонентів до їх депозитів. Варто відмітити, що за період 1999–2005 рр. Корпорація виплатила 92,85% застрахованих депозитів [3, с. 19], що відповідно було наслідком їх слабкого обліку, а також відсутності повної та своєчасної інформації про стан банків.

Отже, в світовій практиці виділяють такі типи систем страхування банківських вкладів:

1) американська, яка спирається на досвід США, та передбачає створення особливого державного чи підконтрольного державі органу (на кшталт Федеральної корпорації страхування депозитів, яка знаходиться під контролем державних органів та характеризується значним рівнем самоврядування), фінансування якого здійснюється спільно державою та банками. За таким варіантом всі банки, які здійснюють діяльність на території держави (в тому числі для філіалів і представництв іноземних банків) зобов'язані брати участь у системі гарантування вкладів.

Держава створює такий орган для реалізації державної політики із надання гарантій вкладникам банків на його території. Законодавством країни визначається також коло учасників страхування, умови його проведення, а також розміри страхових внесків та страхових виплат.

Проводжувати страхування можуть як державні, так і приватні страхові організації. Подібні структури до американської існують в Великобританії, Канаді, Росії та деяких інших країнах. Таку систему, як правило, запроваджують країни, що розвиваються або такі, які вперше її вводять;

2) німецька (європейська), за такого варіанту держава жодного прямого відношення до страхових фондів не має. Страхування здійснюється, як правило, через загальнодержавні банківські асоціації. При цьому наявність загальнодержавних банківських асоціацій не виключає створення подібних асоціацій на регіональному та місцевому рівнях і, як наслідок, можливості здійснення страхування на конкурентних засадах. Варто відмітити, що сфера діяльності банківських асоціацій є дуже широкою і не обмежується лише страхуванням депозитів, тому безпосередньо в якості страховика виступають спеціально створені в рамках асоціації фонди (наприклад, у Франції – Фонд депозитного страхування).

Страхування банківських вкладів є суворо добровільним рішенням для кожного банку. Зрозуміло, що розмір щорічного страхового внеску, умови та величина страхових виплат визначаються кожною асоціацією самостійно. Єдине обмеження, до речі, яке встановлюється на законодавчому рівні, – це величина максимального розміру виплати за вкладом.

Такий варіант є поширеним у Західній Європі, зокрема у Швейцарії, Франції, Нідерландах, Люксембурзі, Австрії та інших країнах Європи. Відповідно участь банків в такій системі є добровільною, а державне фінансування відсутнє.

Прихильники такої системи обґрунтовують її переваги через сприяння розвитку конкуренції. Так, зрозуміло, що в різних асоціаціях можуть бути різні умови страхування, тому виникає свого роду конкуренція, тобто кожна асоціація прагне запропонувати найбільш вигідні умови страхування, і тим самим залучити найбільшу кількість потенційних вкладників. З огляду на це, хоча й в рамках даного типу системи страхування банківських вкладів не є обов'язковим, тим не менш банк, який не надає гарантій із захисту вкладників, потенційно приречений на банкрутство;

3) змішана, коли система страхування містить елементи обох вищезазначених систем. Так, наприклад, система страхування депозитів в Польщі може бути визначена як змішана (з певним наближенням до американської моделі). Так, в Японії корпорація страхування депозитів знаходиться в приватно-державній власності та управляється спільно Банком-Японії та банками-членами корпорації. В Іспанії Фонд гарантування депозитів очолює голова центрального банку, але до ради входить однакова кількість представників центробанку та комерційних банків-учасників. За аналогічними схемами побудовані системи страхування в Данії, Норвегії, Угорщині, Бельгії, Перу та ін.

Здійснений аналіз міжнародного досвіду свідчить, що питання побудови системи страхування депозитів можуть вирішуватися по-різному. Якщо говорити про систематизацію методів правового регулювання систем страхування депозитів, можна розділити їх на два групи: імперативні (прямі) та диспозитивні (непрямі). Прямі системи базуються на законодавчо прописаній системі страхування: в конституції або законах, відносно банків і вкладників чітко регламентовані. При цьому гарантія має бути законодавчо закріплена та забезпечена державою, як це має місце в США та багатьох інших країнах. Різновидом прямого захисту вкладів є також їх гарантування і приватними інститутами без безпосередньої участі держави, але також законодавчо закріплене, як це відбувається в Німеччині. Диспозитивний метод передбачає регламентацію лише процедури укладання договору між банком і вкладником, при цьому умови договору можуть бути різними. Держава ж втручається у відносини сторін за договором лише в тому випадку, якщо вони не дійшли згоди самостійно.

Щодо характеру участі, то банки можуть входити до системи страхування депозитів на обов'язковій або на добровільній основі. Так, обов'язкова участь банків передбачена у Великобританії, Канаді, Японії, а, наприклад, у Франції та Німеччині банки приймають участь у системі депозитного страхування добровільно, на підставі договору.

За рівнем державного управління розрізняють державні, приватні та змішані системи депозитного страхування. В державних системах страховик створюється на некомерційній основі (наприклад, Федеральна корпорація страхування депозитів, США; Фонд захисту депозитів, Великобританія). Натомість в приватних системах,

страхування здійснюється спеціальними організаціями, діяльність яких фінансується за рахунок внесків банків-учасників (наприклад, Фонд депозитного страхування, Франція, Асоціація страхування депозитів, Люксембург). За умов формування змішаних систем страхування депозитів, держава та банки однаковою мірою приймають участь у формуванні ресурсів страховика, як наприклад це відбувається в Корпорації по страхуванню депозитів, Японія.

Відповідно до обсягу забезпечення виділяють повні системи страхування депозитів, які гарантують виплати по всіх депозитах, розміщених у банку (наприклад, в Німеччині). Орієнтація на захист, перш за все, дрібних вкладників зумовлює введення обмеженого страхового покриття, зокрема у Франції. Дискреційна система, в свою чергу, являє собою різновид обмеженої системи, яка передбачає розширення об'єкту страхування в періоди кризи банківської системи.

За участю держави у фінансовому забезпеченні страхових виплат виділяють два різновиди систем депозитного страхування: система, яка має відкриту лінію центрального банку, тобто в разі кризової ситуації можна використати частину коштів центрального банку (наприклад, в США) та система без додаткових державних фінансових гарантій (наприклад, Німеччина).

Системи депозитного страхування класифікуються залежно від розміру страхового відшкодування. Так, межа страхового відшкодування може бути встановлена: в твердій сумі (наприклад, в Австрії, Чилі, Чехії, Німеччині, Великобританії, Польщі, Португалії, Естонії, Литві та ін.), при якій зазвичай діє механізм співстрахування: чітко визначений відсоток від величини депозиту страхується фондом, а решта збитків лягає на вкладника); за змінною шкалою (наприклад, в Італії 100 %-е відшкодування нараховується до 200 млн. лір, а за наступними сумами виплачується лише 80 %); у вигляді процентного співвідношення із власним капіталом банку (наприклад, Німеччина). Варто також відмітити, що в Перу, наприклад, якщо у вкладника були відкриті рахунки в декількох банках-банкрутах, то відшкодування виплачується лише за одним банком.

Крім того, відповідно до діючих систем страхування, як правило, передбачається підвищення відповідальності вкладників на різних рівнях відшкодування. В Аргентині центральний банк має можливість змінювати ставки відшкодування залежно від рівня доходності депозитів. Із страхового відшкодування вираховуються депозити з доходністю, які більш ніж на 2 пункти перевищують облікову ставку [4, с. 124]. Така схема сприяє ринковій дисципліні та підвищенню відповідальності вкладників при виборі банку.

Особливого значення в системі страхування депозитів набуває організація руху грошових коштів, від ефективності якої залежить функціонування самої системи. Акумуляція коштів з метою фінансування захисту вкладників здійснюється за допомогою трьох методів: 1) авансового фінансування, за якого відбувається попереднє накопичення фондом через сплату внесків; призначенням такого фонду є відшкодування застрахованих депозитів, а також покриття інших додаткових витрат; 2) у системах без попереднього фінансування, внески сплачуються банками лише у випадку, коли відбудеться страховий випадок та який-небудь з інститутів збанкрутує. До речі, така система є менш справедливою щодо решти фінансових інститутів, оскільки проблемний банк не братиме участі у покритті витрат з виплати відшкодування його вкладникам. Разом з тим, позитивною рисою зазначеної системи є те, що вона є менш фінансово обтяжливою для банків, оскільки в стабільні періоди внески не сплачуються на регулярній основі, а також відсутні адміністративні витрати, пов'язані з постійним збором внесків і управлінням ресурсами фонду. Проте, варто підкреслити, що така система вимагає ефективного банківського нагляду; 3) гібридне фінансування поєднує характеристики обох систем фінансування. За такої системи депозитного страхування страховий фонд формується як за рахунок регулярних внесків, так і, в разі виникнення необхідності, за допомогою спеціальних зборів або кредитів. Системи з гібридним фінансуванням є достатньо поширеними у світовій практиці.

Узагальнена класифікація систем депозитного страхування наведена на рис. 2.

Рис. 2. Класифікація систем страхування депозитів

Джерело: складено автором

Огляд зарубіжних систем страхування депозитів дозволяє виділити такі особливості та тенденції розвитку:

1) практично у всіх країнах, де функціонують системи страхування депозитів, включені комерційні банки, але така участь банків може бути добровільною або обов'язковою;

2) окреслилась тенденція до розширення кола фінансових установ, які входять до систем страхування;

3) в останній час в розвинених країнах підвищується значущість приватних банків, як наслідок – практично в жодній із розвинених країн фонд страхування організаційно не пов'язаний із центральним банком. Натомість в країнах, що розвиваються, держава відіграє провідну роль в цьому процесі. Так, наприклад, в Аргентині, Чилі та Кенії створювані гарантійні фонди є підрозділами центральних банків або підпорядковуються ним;

4) в окремих країнах – Великобританія, Канада, Франція, Японія – депозити в іноземній валюті не підпадають під страховий захист. Це пояснюється, насамперед тим, що вклади в іноземній валюті не є частиною власне грошової маси країни. Практично у всіх країнах Європи

система депозитного страхування розповсюджується як на депозити в національній валюті, так і на депозити в іноземній валюті (Австрія, Польща, Болгарія, Нідерланди, Фінляндія). У цих країнах законом або договором передбачено порядок конвертування в національну валюту в разі виплати відшкодування. Деякі банківські системи виключають із страхового захисту депозити в іноземній валюті місцевих банків – Франція, Колумбія, Сальвадор [4, с. 123];

5) в більшості розвинених країн та окремих країнах, що розвиваються, учасниками системи депозитного страхування є іноземні банки, які функціонують в країні (США, Великобританія, Іспанія). Лише в Японії для іноземних банків закритим є доступ до системи гарантування;

6) практично у всіх країнах діють ліміти відповідальності страхових фондів за вкладами. Такі ліміти виражаються, по-перше, граничною сумою належного до страхування вкладу, а, по-друге, процентною часткою покриття вкладу страхуванням. Максимальна сума страхового відшкодування, як правило, варіюється від 25 тис. до 100 тис. доларів, хоча в окремих країнах є значно вищою. Варто відмітити, що розмір гарантованих виплат постійно збільшується.

Не можна оминати увагою той факт, що з метою підвищення ефективності функціонування систем страхування депозитів в останні десятиліття розширюється міжнародна співпраця в даній сфері. Цьому сприяло створення у 2002 році Міжнародної асоціації страховиків депозитів (International Association of Deposit Insurers – IADI) та Європейського форуму страховиків депозитів (European Forum of Deposit Insurers – EFDI).

У різні періоди системи страхування депозитів, які функціонували в тих чи інших країнах зазнавали змін, прилаштовуючись до новітніх викликів часу. Так, фінансова-економічна криза 2007–2009 рр. потребувала модернізації існуючих підходів та побудови основних принципів ефективних систем страхування депозитів. За наслідками банківської кризи було ініційовано в ЄС перегляд Директиви 94/19/ЄС [5] про системи страхування вкладів та Директиви 1997/9/ЄС [6] про компенсації інвесторам. У результаті проведеної роботи була прийнята Директива 2009/14/ЄС [7] про програми забезпечення вкладів.

Варто відмітити, що в 2008 році в рамках антикризових заходів окремі країни підвищили граничний рівень страхового відшкодування: в більшості країн Європи з 20 до 50 тис. євро, або з 27 до 68 тис. дол., а в Австрії, Іспанії та Литві, наприклад, до 100 тис. євро, у Франції – до 70 тис. євро [8]. Уряд Ірландії, в свою чергу, прийняв рішення про введення впродовж двох років 100%-го страхування депозитів, облігацій та боргів в шести найкрупніших банках та будівельних кооперативах країни. Пізніше аналогічне рішення прийняв і уряд Німеччини, спрямувавши на такі цілі близько 1 трлн. євро. Відповідно до Директиви 2009/14/ЄС розмір компенсацій за приватними вкладками в європейських банках у випадку їх банкрутства підвищився з 50 тис. євро до 100 тис. євро, а розмір компенсації інвесторам фінансових компаній – з 20 тис. до 50 тис. євро. Також до 2013 р. процедура виплат компенсацій повинна здійснюватися впродовж семи днів. До речі, керівництво фінансових відомств європейських країн сформулоало плани щодо повернення до попередніх рівнів страхового відшкодування.

У липні 2010 р. в США вступив в дію ряд законів, які об'єднанні загальною назвою «Закон Додда-Френка про реформу Уолл-Стріт та захист споживачів», що кардинально вплинуло на коло функцій та повноважень Федеральної корпорації із страхування депозитів. По-перше, підвищено максимальну суму відшкодування з 100 тис. до 250 тис. дол. на одного вкладника. Таке зростання

ліміту відшкодування було тимчасовим заходом, оскільки діяло до 31 грудня 2013 р., після чого планується повернення до попередньої межі (100 тис. дол.); по-друге, встановлено новий цільовий рівень значення коефіцієнта резервування в процентах до обсягу застрахованих депозитів, а саме – розмір фонду страхування депозитів повинен підтримуватися на рівні не менш 1,35 % обсягу застрахованих депозитів; по-третє, змінена розрахункова база для визначення страхових внесків банків, що належать до сплати у фонд страхування депозитів. Наразі ставка внеску буде застосовуватися не до обсягу депозитів, які підлягають страхуванню, а до середніх сукупних активів за вирахуванням середнього матеріального капіталу.

Отже, в цілому в континентальній Європі та США такі зміни стосувалися:

- встановлення єдиного цільового розміру фонду гарантування депозитів на певному рівні від обсягу застрахованих депозитів;
- наявність можливості стягнення з банків надзвичайних внесків для поповнення фонду гарантування депозитів;
- введення системи диференційованих внесків до фонду гарантування депозитів. При цьому такий підхід повинен базуватися на єдиних для всіх країн-членів ЄС показниках та діапазону ставок внесків (від 75 до 200 % базової ставки);
- проведення регулярного стрес-тестування систем страхування депозитів;
- підвищення розміру відшкодування для окремих депозитів на певний період.

Узагальнену характеристику основних елементів систем депозитного страхування в окремих країнах представлено в таблиці 1.

Висновки. Варто відмітити, що в світовій практиці використовують декілька показників, за допомогою яких можна визначити рівень достатності фонду [9, с. 12]. Найбільш розповсюджений з них – це коефіцієнт резервування, який розраховується як відношення сформованих резервів фонду до загального обсягу депозитів. Цей показник характеризує загальний рівень забезпеченості системи страхування резервами. За розрахунками російського дослідника А. Г. Мельникова в середньому по всіх країнах, в яких системи страхування депозитів побудовані за принципом акумулювання коштів для виплат в спеціальному фонді, така величина складає 1,44 % [9, с. 13]. Водночас даний показник не дозволяє оцінити достатність резервів відносно можливих ризиків.

Таблиця 1
Критерії побудови систем страхування депозитів в окремих країнах (станом на початок 2013 року)

Країна	Рік створення	Адміністрування	Участь в системі	Установи, які включені в систему	Страховання депозитів в іноземній валюті	Ліміт відповідальності, USD	Метод фінансування	Ставки внесків
Аргентина	1995	приватне	обов'язкова	комерційні банки, кредитні спілки	так	24.600	авансом	диференційовані з урахуванням ризиків
Бельгія	1999	державне	обов'язкова	кредитні установи, компанії зі страхування життя, біржові компанії	ні	131.940	авансом	диференційовані з урахуванням ризиків для кредитних установ, фіксовані – для інших
Бразилія	1995	приватне	обов'язкова	універсальні банки, ін. депозитні установи	ні	35.000 (з квітня 2013 р. – 100.000)	авансом	фіксовані
Канада	1967	державне	обов'язкова	універсальні банки, ін. депозитні установи	ні	98.000	авансом	диференційовані з урахуванням ризиків
Франція	1999	приватне	обов'язкова	комерційні банки, кредитні спілки	так	131.940	авансом та постфактум	диференційовані з урахуванням ризиків
Німеччина	1934	приватне	обов'язкова	спеціалізовані та кооперативні банки	так	131.940	авансом та постфактум	диференційовані з урахуванням ризиків
Японія	1971	змішане	обов'язкова	банки, інші депозитні установи	ні	100.000	авансом	фіксовані
Швейцарія	1984	приватне	обов'язкова	комерційні банки, кредитні спілки, фондові компанії	так	110.000	авансом	фіксовані
Туреччина	1983	державне	обов'язкова	комерційні та ісламські банки	так	28.049	авансом	диференційовані з урахуванням ризиків
Об'єднане Королівство	2000	приватне	обов'язкова	комерційні та ісламські банки, кредитні спілки	так	131.940	авансом	у відсотках до депозитної бази
США	1933	державне	обов'язкова	комерційні банки	так	250.000	авансом	диференційовані з урахуванням ризиків
Україна	1998	державне	обов'язкова	комерційні банки	так	25.000	авансом	диференційовані залежно від процентної ставки, частки депозитів фіз. осіб у пасивах, валюти депозиту

Джерело: складено автором за [2]

Більш точним показником є коефіцієнт, що розраховується як відношення величини фінансових ресурсів фонду до загального обсягу всіх потенційно можливих виплат. В такому випадку, порівнюючи коефіцієнти, розраховані для різних рівнів страхового відшкодування, можна оцінити рівень забезпеченості резервами системи в майбутньому та визначити впродовж якого періоду вона зможе досягти необхідного рівня стійкості. Водночас такий показник не отримав широкого розповсюдження, насамперед, через відсутність необхідних статистичних даних.

В останній час широкого розповсюдження в світовій практиці для оцінки достатності фонду страхування набули статистичні моделі, в яких використовуються як дані про звітність банків,

так і макроекономічні показники. Як свідчить зарубіжний досвід, в разі відсутності доступу до оцінки реальних активів та зобов'язань банків, використання такого роду моделей є найбільш оптимальним способом достовірно оцінити ризики системи страхування депозитів.

Створена українська система страхування вкладів є синтезом американської та європейської систем страхування вкладів, в основу якої покладено такі основні принципи: обов'язковість участі банків; накопичувальний характер формування страхового фонду за рахунок внесків учасників; страховий захист окремої категорії вкладників; обмеженість виплати страхового відшкодування на одного вкладника.

Список використаних джерел:

1. Волосович С. Сфера страхування депозитов: опыт США и возможности его адаптации в Украине / С. Волосович, В. Тринчук // Финансовые услуги. — № 1. — 2007. — С. 32–33.
2. IADI Annual Survey 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.iadi.org.
3. Адамчук Н. Г. Возможные пути совершенствования систем страхования вкладов / Н. Г. Адамчук, В. И. Зимовцев // Страховое дело. — 2010. — № 12. — С. 18–23.
4. Печоник О. И. Методологические подходы к решению проблемы гарантирования банковских вкладов / О. И. Печоник // Экономика региона. — 2006. — № 4. — С. 120–133.
5. Directive 94/19/EC of the European Parliament and of the Council on Deposit Guarantee Schemes. — Official Journal of the European Communities. — 1994. — May 30 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.efdi.net.
6. Directive 94/9/EEC of the European Parliament and of the Council of 3 March 1997 on investor-compensation schemes [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.efdi.net.
7. Directive 2009/14/EC of the European Parliament and of the Council on Deposit Guarantee. European Union [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.efdi.net.
8. Голодова Ж. Г. Совершенствование системы страхования депозитов / Ж. Г. Голодова // Финансы. — 2009. — № 5. — С. 48–52.
9. Мельников А. Г. Российская система страхования вкладов: пути развития на среднесрочную перспективу / А. Г. Мельников // Деньги и кредит. — 2007. — № 3. — С. 10–14.